

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu — ročník XII, číslo 46

Sirény z Helsinek

Détente, ale na čí účet?

Cestou k únoru: počátky byly v Londýně

Čtvrtstoletí jedné neblahé události

Realismus a mystika v české národní povaze

Znovu: o smysl českých dějin

Jací jsme, když je zle

firt chalupný tigríd vejvoda willars

SVĚDECTVÍ

čtvrtletník pro politiku a kulturu

ročník XII ————— číslo 46 ————— 1973

poznámky k událostem 179

články 195

<i>Pierre Hassner</i> Détente, ale na čí účet	195
<i>Julius Firt</i> Cestou k únoru : počátky byly v Londýně	211
<i>Redakční kolektiv</i> Čtvrtstoletí jedné neblahé události	252
<i>Emanuel Chalupný</i> Realismus a mystika v české národní povaze	269
<i>Christian Willars</i> Znovu : smysl českých dějin	289
<i>Pavel Tigrid</i> Jací jsme, když je zle	303
<i>Ivan Sviták</i> Dvakrát o jednom pokusu	321
<i>Petr Fleischmann</i> Realita a opozice	329

literatura a umění 333

<i>P. T. Zemřel</i> Egon Hostovský	333
<i>Jaroslav Vejvoda</i> Dobročinný bazar	335
<i>Antonín Brousek</i> Mácha a ti druzí	345
<i>Jiří Slaviček</i> Jak se mi na ten večírek nechtělo, tak se mi ten večírek líbil	355

knihy 359

<i>A. Bašta, J. Jedlička, K. Klatovský, V. Kulhánek, Juraj Malovec, J. Richter</i> <i>T. Sýs, V. Turek</i> Nové knihy	359
--	-----

tribuna svědectví 377

<i>Karel Klatovský, Milan Kocourek</i> Dopisy	377
---	-----

Salva do přátel

Jistě se z ní snadno vzpamatují, zejména až bude z Prahy vržena zpět do řad „zrádné emigrace“, tedy nás všech bez rozdílu. Ale přece jen soudíme, že vypálit ji musíme právě v zájmu přátelství, pojícího nás s mnohými, kteří mezi nás přišli po událostech roku osmáшеdesátého. A být mezi nimi krapet skromnosti se špetkou sebezpytování, dávkovaných, zdálo by se, škodami a maléry způsobenými také jimi hned několika českým a slovenským generacím, byly by tyto řádky zbytečné. Nadto jistá újma na pravdě i zdravém rozumu byla již způsobena, legendy se množil dělením a alternativy pro levici (novou, starou a tu mezitím) se betonují v ideologické bunkry. Máme za to, že je na čase, a pokud nálož stačí, je detonovat.

Fair play

Je nevhodné připomenout, že ve svém rozumném celku první emigrační vlna československá nepoložila stranickému establishmentu, které se vzbouřilo proti novotnovského samovládě, ani stébla přes nesnadnou cestu, nastoupenou v druhé polovině šedesátých let? Že dokonce jedna její část postupnou destalinizací a revoltu ve straně antcipovala, analyzovala a v mezích možností aktivně podporovala? A že když ke střetnutí došlo, poúnorová emigrace si uložila krajní disciplínu ve všem, co v té době veřejně řkala, psala nebo vysílala? Tento časopis (na-

příklad) nevyšel po dobu trvání pražského jara jen aby odpůrcům reformem nebyla dána záminka podle hesla „hleďte, kdo vás chválí“! A našlapovali jsme opatrně na špičku ještě když byl Dubček, byť i jen nominálně, u vesla.

Po porážce začal exodus. Poúnorová emigrace, opět ve své rozumné většině, přijala své nové druhy v osudu vlídně. Mnohým pomohla, jiné doporučila a těm, kteří chtěli, poradila. Dlouho nutně utajovaná přátelství byla obnovena, nová navázána. V redakcích zahraničních vysílání nejen psací stůl byl uvolněn na samozřejmé zásadě rovného s rovným. Na televizních obrazovkách od Vídně až po San Francisco se objevily nové tváře marxistů-reformistů, na knihkupeckých pultech jejich knihy. Tiskové konference stoupenců socialismu s lidskou tváří byly pozoruhodné spíše svou kvantitou než kvalitou: nejen nesmysl, tu troufalý, tu spíše trapný, zde spatřil světlo světa. Ale první emigrační vlna, a nejen její politická část, nevyšla ze své rezervy, odolala svodům k polemice a s jistým pobavením pozorovala občasnou ideologickou balanc na nepřilíš vysoko položené trapěze. Uvolnila dráhu novým běžcům; vždyť byli čerství, čerstvě poučení, na nich bylo, aby posvítili do temnot totality, z níž vyšli a o níž první emigrační vlna už řekla vše, co dovedla a mohla, před dvěma desítkami let.

Únava z události

Pravda, po roce, dvou, se všichni trochu unavili, publikum trochu znudilo. Jeden

Po desetiletích trapné chudoby vláda poprvé nabízí více předmětů denní, snad už i sváteční potřeby, a lidé to přijímají, neřikají: Nechte si to. Napadá nás: proč by nepřijímali první splátku na velký starý dluh?

Ferdinand Peroutka.

z hrdinů pražského jara pochopil, že nemá smysl posílat prostřednictvím velvyslanectví členské příspěvky straně, z níž byl vyloučen, a koupil si vilu; jiný si veřejně postěžoval, že na stará kolena bude možná muset dělat něco jiného, než přednášet na universitě, a zařídil se podle toho.

Normalizace — nikoli ta, jíž diktuje Husák, ale život, dostala se na pořad všedního dne také v zemi, do níž před pěti lety zcela nenormálně, ale srozumitelně, pronikly bratrské tanky udělat pořádek. Padlé ideály i pseudoideály byly pohřbeny; včerejší hrdinové jsou dnešní důchodci v rodinných domech s právem nimrodů či pěstitelů včel; rány byly ošetřeny a shledány těžkými, nikoli však smrtelnými; život je nesnadný, ale nikoli nesnesitelný; lidé pracují, zásobování se zlepšilo, weekendové chaty rostou jak po dešti houby v okolních lesích a kdo nejede do Tater jede k Balatónu nebo k Černému moři. Soudruh Husák nás ujistil čtyři roky po svém nástupu k moci, že Československo prožívá dny klidné, ba dokonce „slunné“; kdyby řekl, že jistá, nikoli nezabíhající část českého a slovenského lidu žije *smesitelně* a že za socialismu všichni už *žili hůř*, mohla by se rozvinout rozprava o relativitě všeho, a taky o lidu, který nemá na vybranou.

Bude namítnuto, že i kdyby tomu tak bylo, nemá se to říkat nahlas a zejména ne v emigraci: žene se tak voda na Husákův mlýn a vnaší zmátek mezi osvědčené antikomunisty a pražskojarní reformisty. Je třeba odpovědět, že to by byl přístup dogmatický, který jsme aspoň v tomto časopise vždy odmítali: snažili jsme se vidět skutečnosti takové jaké byly, nikoli jaké by měly být podle nějakých teorií. Jinak bychom totiž byli propásli už v padesátých letech první pokusy komunistů o analýzu a později reformu stalinismu. Byl by nám unikl politicko-sociálněspolečenský pohyb, který vyvrcholil pražským jarem. Jsme v tomto ohledu pragmatisty: zajímá nás, jak se vede lidem, nikoli jak se aplikuje marxismus-

leninismus; pozorujeme, *jak* se lidu vládne, nikoli *kdo* mu vládne. O těch kdo vládnou, ať je to Novotný nebo Husák, víme přesně, kam až mohou jít a co si mohou dovolit, že jsou, byli a vždy budou politickými i ideologickými zajatci. Na rozdíl od svých marxistických druhů v exilu jsme skeptičtí k možnosti trvalých, strukturálních reforem totalitního systému. Nemáme iluzi o tom, že občanské a jiné svobody jsou vždy limitovány a i tyto limitace neustále ohroženy v systému, který si vynucuje aplikaci zásady „vedoucí úlohy“ strany.

Ale když v rámci těchto neměnných omezení a konstantního nebezpečí, že zase bude hůř, je trochu líp, nebudeme to popírat. Právě proto, že nejsme stoupenci žádných ismů a že se nám ideologie stále více jeví jako nadstavbička, jež s životem má pramálo společného. Občan o ní bezpečně ví, že slouží jako zástěna kdejaké neřesti a jeho vlastní nesvobody; může se jí bez rizika a s jistou intelektuální elegancí vyhybat.

Příčiny a následky

Bude namítnuto, že nejen chlebem živ je člověk; že auto a chata mu na opravdovém štěstí nepřidá; že jsou tu ještě takové záležitosti, jako svoboda, nezávislost, právo a spravedlnost. Tu odpovíme, nikoli z přemýřlivosti, ale prostě stručností, aby *nás* o tom nikdo nepoučoval. Proto jsme odešli do emigrace před více než čtvrt stoletím a řekli jsme k těmto otázkám ne jednou, ale tisíckrát vše, co bylo nutné.

Ostatně právě v tomto punktu je třeba vysvětlení: marxisticky orientované části emigrace záleží převelice na propagaci odchodu okupačních vojsk z Československa; soudě podle některých, je to hlavní sloup jejího politického programu. Ale sovětská vojenská přítomnost v ČSSR není příčina, ale *důsledek* celé jedné politické éry, důsledek války, důsledek února 1948. Kdyby sovětská vojska z

Československa zítřa odtáhla, nic — nebo jen velmi málo — by se změnilo na struktuře režimu. Rozhodně by jejich odchod nesignalizoval návrat svobody a tedy i návrat náš. Náš zápas není proti sovětské okupaci, ale proti komunismu sovětské provenience a československé realizace. Vpád Pěti v srpnu 1968 byl násilnický čin, který způsobil mnoho zla; ale je dětskou hrou ve srovnání s tím, co napáchala vláda KSČ za čtvrt století svého působení.

Perzekuce

Bude namítnuto, že Husákov režim provádí existenční genocidu proti celé jedné vrstvě národa; že v podloudných procesech odsuzuje lidi do kriminálu pro údajné politické přečiny. Nesporně. Dodejme jen, že tak činil, v míře nepoměrně větší, režim Gottwaldův, Zápotockého a Novotného. Tehdy ovšem obětí byli především nekomunisté, dnes jsou to většinou komunisté. Byla to mizerie tehdy, je to i dnes. Ale jak mohl někdo, kdo vyrostl v komunistickém hnutí, pochybovat i jen na okamžik o tom, že pomsta na vlastních, kteří „zradili“, bude zlá a zákeřná? Že učitelům marxismu-leninismu, kteří jej chtěli revidovat a prohráli, bude znemožněno tuto disciplínu přednášet, historikům se zakáže přistup do archivů, stranickým funkcionářům se přidělí lesní správa nebo výtopna? Že ve službách této pomsty dojde i k manipulaci justice?

Jsou to ovšem všechno ošklivé záležitosti, a naši noví druzi v emigraci vědí, že jsme nenechali kámen na kameni, abychom těmto persekovaným za loajalitu k věci, jež není věcí naší, nespoř trochu pomohli: burcovali jsme vlivně tohoto světa, založili mezinárodní výbory proti pronásledování komunistů v republice, jež si říká socialistická, podepisovali petice a manifesty. Zapomněli jsme (jak se sluší) na to, že když v padesátých letech byli diskriminováni, vězněni a popravení

naši přátelé a příbuzní — a řekněme rovnou — zničena celá jedna generace, která se z toho nikdy nevzpamatuje, nezvedl se tehdy ani prst. Máme tu na mysli zejména ty, západní levicové intelektuály kteří mohli: kteří dnes burcují „svědomí světa“, jež nesmí zůstat lhostejno k osudu pronásledovaných komunistů v Československu. Tehdy to byl třídní boj, dnes je to perzekuce; a nikdo už neříká, že když se kácí les lítají třísky.

Kouzla s alternativou

Ano, na Československo a jeho osud — od roku 1948 — by se nemělo zapomenout. Ale také by nad ním neměli nedůstojně a veřejně fňukat ti, kteří na tom osudu mají svůj nesporný podíl.

Do této kategorie patří propagační zveličování represe v Československu; zejména když se tu, snad podvědomě, zahánějí občasně pochyby o správnosti rozhodnutí jít do emigrace. — Patří sem i tvrzení, že svět této zemi v srdci Evropy něco dluží, a že se na tento čestný dluh zhusta a sobecky zapomíná. (Ostatně bylo možno si všimnout, že francouzská ex-komunistická levice zapomněla na toto tvrzení po několika předvolebních týdnech, aby ho snad „reakce“ nezneužila.) A nelze opomenout v této souvislosti argument, který by bylo třeba doložit: že pražské jaro bylo a je modelem reformy a humanizace komunismu, a (to především) že socialismus s lidskou tváří je jediná reálná politická alternativa pro český a slovenský lid. Co třeba alternativa demokratického socialismu, osvobozeného z pout marxismu a usilující o společenskou a sociální reformu pragmaticky a zároveň moderně a důsledně — viz atraktivní program německých sociálních demokratů, znovu prodiskutovaný a schválený na dubnovém sjezdu v Hannoveru? Anebo snad — když už revoluce, pak důsledná, jak se k ní hlásí nová levice maoistická a trockistická?

Pod zámek a v podzámčí

Tyto řádky jsou myšleny k posílení spolupráce mezi oběma čs. emigračními vlnami a také, aby této spolupráci bylo správně rozuměno v Praze a v Bratislavě. Akční jednoty nepředpokládá nutně i jednotu myšlenkovou a politickou; naopak předstírání takové jednoty za každou cenu, i za cenu pravdy, přináší víc škody než užítka, jak nás o tom mohly přesvědčit lidové, jednotné i národní fronty.

Snažíme se v tomto časopise prokázat, že soudobá krize česká a slovenská není krizí jen režimu, ale lidí, nejen politiky, ale etiky. Aby se z této krize vyšlo *natrvalo*, nikoli na devět měsíců či na devět let, je třeba víc než reformy: proměny, přestavby a určení národního ideálu a státní raiisony. Práce je tedy dost a na dlouho — některým se to bude zdát příliš dlouho. Pro ty dekretoval prezident Svoboda amnestii a Státní bezpečnost rychle vykouzila několik vcelku pohodlných sběrných táborů, dříve rekonvalescenčních středisk se zahradou a plotem kolem — pod zámek, ale zase ne tak moc.

V podzámčí bylo pak rozhodnuto ohledat, zda některé osobnosti pražského jara, nyní v cizině a jež si příliš nezadaly protirežimními akcemi, by byly svolny k rozhovoru, prozatímnímu a nezávaznému, samozřejmě. Toto všechno není *apriori* zavrženíhodné či dokonce zrádné: v prvním případě je to otázka vkusu, nervů a stupně osobního zoufalství; ve druhém bude záležet na mnoha okolnostech; zatím je zajímavé, že pražský režim hledá kdejakou škvíru, jen aby zařikoval svou prošoupanou respektabilitu. Jen se domníváme, že Evžan Erban, nedávný diskrétní návštěvník ciziny, muž všech počasí a kdejakého průvanu, není zrovna osoba povoláná a důvěru vzbuzující: není opravdu k máni nikdo jiný, než tento bývalý sociální demokrat, jehož akcie u socialistů nejsou o nic vyšší než u komunistů?

Jak dál?

Jako dosud. V dohodě a spolupráci obou emigračních vln proti zpátečnickému, satelitnímu režimu v Praze, ale také u vědomí společenského pohybu jako neodolatelné a vítězné síly nad lidmi, kteří nejsou víc než kašpaři těchto dnů, za nimiž nikdo nestojí, nejméně pak národ a jeho mladí. A u vědomí této skutečnosti můžeme pánům v Praze i pochválit jejich gulášový socialismus a doporučit jim, aby ho ještě zahustili. Není důvodu, aby v obrodném procesu, který bude dlouho trvat, Češi a Slovinci žili jak nuzáci, bez životního elánu, bez radosti a bez výhledu. Tak smýšlíme. K protisalvě našich přátel jsou strany tohoto časopisu, jako dosud, zcela otevřeny.

Výzva z Prahy

„... proto dneska má takový význam čsl. politická emigrace, která jediná, skrytě podporovaná z domova, může být skutečným mluvčím našich národů“, píše za pseudonymem se skrývající autor z Prahy v londýnském čtvrtletníku *Survey* (číslo 2, jaro 1973, český text v *Listech*, č. 2, duben 1973).

Nakolik zrcadlí tento názor mínění např. československé bezpartijní a komunistické inteligence? Nakolik je vůbec správný a nakolik je realizovatelný? Lze opravdu, jak žádá autor pražského dopisu, aby „politický a kulturní rozvoj (!) našich národů“ měl „formu jakési moderní diaspory“?

Třeba o tom pochybovat. Národ je doma. Národ doma musí znovu nalézt svůj mravní, politický a kulturní profil. On si musí nalézt cesty, jak říci světu, co chce a kam směřuje. Jeden čin je víc, než sto proklamací. Kultura se nedá přesazovat jako brambory. — Ale politická emigrace nejen může, ale musí *xprostředkovat* mezi národem a ostatním světem. To je patrně její nejpřirozenější, bezprostřední a také dlouhodobý úkol. Její